

Égi

Chemez Farkas a lovával

Égi lovas címmel láthattak ez év tavaszán kétrészes dokumentumfilmet az Echo TV Magyarok sorozatában a nézők, amely a nemzeti összetartozás, a hazaszeretet és az ezzel gyakorta összekapcsolódó hagyományóvó viselkedésforma szép és nem kevésbé izgalmas paraboláját mutatta fel a Kárpát-medencében élő, egymásra utalt népeknek, nemzetiségeknek. A néprajzkutató és népi faragó Chemez Farkas, aki lovas zarándokként Kazahsztánt is megjárta, s aki egyúttal a Szent Anna-réti kápolna szakralitásának hithű patrónusa, azokat a gondolatait és élményeit osztotta meg velünk, amelyekben a múlt értékei, a jelen lényeglátása és a magyarság jövőjének víziója nem különül el egymástól. Bevallása szerint a magyar történelem iránti elkötelezett érdeklődését festőművész, népi faragó és néprajzgyűjtő nagyapjától örökölte. Azt vallja, hogy a tárgyaknak lelkük van, s hogy a régmúltat megidéző lovas zarándoklatok során átélhető a jelen és az örökkévalóság közötti kapcsolat. E kétrészes film lejegyzett változatából adunk most közre részleteket.

lovas

– Nagypám fiatal korától nagyon szeretett rajzolni, s bekerült a Képzőművészeti Főiskolára, ahol elkezdte a tanulmányait festőszakon. Évfolyamtársa volt például Kondor Bélának és Gross Arnoldnak, akikkel később barátságba is kerültek, azután Barcsay Jenővel is barátok lettek. Egy év után a politikai nézetei miatt kirúgták a Képzőművészeti Főiskoláról, de felvették Pécsre, a főiskola rajztanári szakára. Festőként meg tanyasi tanítóként járta az országot ezután, majd itt kötött ki Biatorbágyon, s az Észak-Pest Megyei Festőművészek Körének egyik jelentős festője lett. A *Művészet* című folyóiratban úgy jellemezték a művészetét, hogy népi konstruktivizmus. Sok kiállítása volt akkoriban, de ahogy elmesélte nekem, úgy érezte, hogy két végén égeti a gyertyát, s ha ezt folytatja, akkor tíz éve van még hátra. S ott volt a család meg a gyermekek, s ha fel akarja nevelni őket, akkor változtatnia kellett ezen, ezért faragással kezdett foglalkozni, valamint a néprajzi tárgyak gyűjtésével. Óriási hagyatéka van néprajzi tárgyakkal, ebből szeretnék létrehozni egy múzeumot itt Biatorbágyon.

Lovas zárandoklaton

Chemez Farkas az otthonában

Közel Galántához

– A Felvidékről származik a családom Chemez-ága, méghozzá a Vág mentéről, egy Nemeskajal nevű kis faluból, Galántától öt kilométerre délre. Csak nemesemberek éltek ebben a faluban, az őseim kismesek voltak. A Vág mentén beszéltek róla, hogy hun eredetűek lehetünk. Mert, hogy voltak ott – hisz a családokat nem családoknak, hanem hadaknak hívták – mondjuk például Chemez-hadak is. Biztosan katonanépi élhetett ott... Nekem a kazahsztáni lovas utunk során az a benyomásom támadt, s ez meg is erősödött: van ott olyan törzs, hogy *magyar*, van olyan törzs, hogy *temes*, van olyan, hogy *hun*, s ezek a hunoktól eredeztetik magukat. És ezek nemcsak kulturálisan rokonok, hanem az életszemlélet, a világhoz való hozzáállás, az egymáshoz való hozzáállás és a hazaszeretet révén egyfajta lelki rokonságot mutatnak. Érdekes különben, ahogy lóval jártunk Kazahsztánban, láttam olyan nyakékeket fémből, amelyek hajszálra megegyeztek nagypám szarufaragásaival, szarumedáljaival, szarunyakláncjaival, amelyeket ő talált ki, s az ő motívumai teljesen egyezően visszaköszöttek ott nekem.

– A hazaszeretet tiszta érzése igen fontos része az életnek. Kazahsztánban ennek fontosságát manapság is világosan lehet látni, s azt is, hogy mennyire kitölti a mindennapokat. A közösségi életet és az egyéni életet, s egyúttal meg is szépít azokat. Úgy tartják, természetes állapota az embernek, hogy van ő, az egyén, s van a család, akiért öneki fel kell áldoznia magát. A családnak pedig egyet kell értenie abban, hogy ők a falu javát, a faluközösséget kell szolgálni. A faluközösségeknek pedig egyet kell abban érteniük, hogy a nemzetüket szolgálják, s ahol mindez összeáll, ott helyére kerül a más népek és más nemzetek tisztelete is. Az a sok kis törzs, amely ott él, rokonai egymásnak, ezt a belső-ázsiai népek így tartják. Egyaránt tartják magukat például a hunok leszármazottainak, valamint a szkíták és az avarok leszármazottainak. Tehát amiről manapság a vita folyik, s mindez kétségbevonás tárgyává lesz, mondván, hogy ugye, ezek különbözők, nos, náluk ez nem kérdőjeleződik meg, pedig nagyon komoly tudósai vannak. De nem elválasztani akarják egymástól a kultúrákat és a népeket, hanem éppen összetartani. Mert ez az úgymond szerves műveltség összevon. Korunk gondolkodása, a

posztmodern gondolkodás pedig elvon. Elvon, elválaszt, míg a szerves műveltség az összefüggéseket keresi. És ez a – nevezzük így – szerves műveltségünk hajdan nekünk is létezett, csak mi már nem éljük úgy, mint mondjuk a kazahok. Ők például úgy gondolják, hogy Attilának a kardjára az volt felvéve, hogy: Tedd, ami ősi! Ők ezt hiszik, s eszerint is élnek mindennapjaikat. Bizony nagyon át kellene gondolnunk, hogyan lehetne felnőnünk a saját őseinkhez.

– Eljutottam a pécsi néprajz tanszékre, s Andrásfalvy Bertalan tanítványa lehettem. Ő sokat beszélt arról, hogy a néprajz a jövő tudománya lesz, s hogy ő hisz ebben. Nyilván sokan hittek ebben, például a nagyapám is hitt, és szerintem az egész népi írók mozgalma hihetett ebben, meg a művésznemzedék, például a zenében Bartók. Mintha elrejtették volna a magas művészetben annak az üzenetét, hogyan lehet majd viszszatanulni azt a fajta kultúrát, amely minket újra a szerves műveltséggel kapcsolatba hozhat, s megtanít minket újra közösségben gondolkodni. Elengedhetetlen, hogy a hagyományainkat újra elővegyük, hogy az őseink hagyatékát elővegyük, s megpróbáljunk felnőni hozzájuk. Most még messze vagyunk ettől. Ha már a szándék megvan, vagy meglesz, hogy példaképnek tekintsük őket, akkor már elindultunk efelé.

Nagyapám, Chemez Árpád

– Nagyapám az első számú példaképem, hogy fel tudja nőni ahhoz, amit ő képviselt. Ahhoz a fajta hazaszeretethez és vigasztaláshoz, amely igazán a művészetben jelenik meg, s olyan alkotóktól származik, akik szem előtt tartották ezt. A teremtés, a teremtő Isten munkáját modellezi az emberben. Tehát a művészet ennyire fontos. S ezen belül a népművészet, amelyben a vigasztalás is benne foglaltatik. Andrásfalvy szerint a vigasztalásban a vigasság is benne van, ennek révén tudtak őseink vigasztalást találni mondjuk a nemzeti tragédiák idején. S ennek hiányában nem tudnak sokan manapság ezzel szembesülni.

– Régen különböző ügyekben a csapatok nem úgy álltak össze, mint mostanában, hogy valakinek sok pénze van, s akkor létrehoz egy hagyományörző csapatot. Inkább úgy, hogy egy falu adott egy hadtestet azokból, akik ott éltek, a családokból és a barátokból. És akik így jelentek meg egy csapatban, a harcmezőn egymásért harcoltak. Ez sokkal nagyobb erőt jelentett... Nagyapámmal mi barátok is voltunk, rajzolni is tanított, faragni is tanított. A halála után tisztult ki bennem az a kép, hogy a hagyomány és a múlt tisztelete mellett, amely elengedhetetlen, van még egy igen fontos dolog, s ez az *istenhit*, amely ugyancsak jelen volt mindig azokban a korokban, amikor erős volt hazánk, amikor Magyarország életerős volt. A XX. század második felében azután valami szörnyűség történt. József Attilától lehet idézni azt, hogy: „Vigyázz, vigyázz, mert megőrült a sátán!” A Biblia is beszél arról, hogy lesz idő, amikor a mélyben rejlő fenevad szabadon engedtetik. *Valami pokoli dolog szabadult el manapság a világban.* Történnék jó dolgok is nyilvánvalóan, de valahogy nem tudunk nemzetként megállni az Úristen színe előtt, mert mindenki másképp képzelel el, hogyan lehetne ezt megtenni. Lehet ez, persze, valahol jó is. Zrínyi írja a *Szigeti veszedelemben*, hogy a dédapja így beszélt az embereihez: tudom jól, hogy közületek mindegyik egymaga egy hadsereget elvezetne. Valahol ez a magyarban megvan, jó is ez, mert nem megy birka módon utána annyira a hamis világnézeteknek meg a hamis politikai szándékoknak, mint ahogy mondjuk – a különben gyarmatosító – Nyugat-Európa.

Natália nővér látomásai

– Az istenhithez nagyapám halála vezetett el igazán. Hittem ugyan egész életemben, s elmondható ez most is nagyon sok honfitársunkról, de nagyapám halálakor kerültem kapcsolatba Natália nővér látomásaival. Ezek pedig nagy hatással voltak rám. Arról a bizonyos vigasztalódásról van szó, s hogy manapság már nem születnek ilyen alkotások, amelyek ezt a fajta vigasztalódást tudnák nyújtani a nemzetnek. Feltettem a kérdést, hogy: ennek mi lehet az oka? De nem találtam a megoldást, s akkor Natália nővér üzeneteit újra a kezembe vettem, mert valamikor húszéves koromban hála istennek már találkoztam velük. Felidézem az

egyiket közülük, amely Jézus üzeneteként azt mondja, hogy amiként a megváltás a betlehemi istállóból elindult, úgy fog elindulni az én nagy művem Magyarországról: a lelkek megszentelése, a Sátán letaszítása, az én országomnak diadalmas uralma. És Magyarország engeszteléséért kész vagyok az egész világon könyörölni. Vannak még más, hasonló üzenetek. Ezeket Natália nővérnek látomások útján Jézus mondta el. Először nagyapámtól hallottam minderről, aki az utolsó éveiben már csak velem beszélgetett. Egy ép mondatot nem tudott mondani, de a magyar jövőről igen, meg arról a tragédiáról, amelyben benne vagyunk úgy, hogy nem is vesszük észre, hogy ez most nagyobb tragédia tán, mint a Trianon volt. Mert Trianon ugyan máig érvényes, de már sokkal nagyobb bajok is vannak. Például az, hogy eltávolodtunk attól is, hogy felismerjük ezt a főleg hitbeli, lelki vonatkozású távolságot. Nagyapám az utolsó pillanatig, amíg élt, érezte ezt. És ugyanakkor hitet tudott nekem adni azzal, amit nekem mondott még akkor is, ha abban látomásszerű dolgok is szerepeltek. Nem mondom azt, hogy sikerült átélnem e tragédia mélységét, hiszen óriási mélységei vannak ennek a fajta Istentől való elszakadásnak és a nemzet Istentől való óriási távolságának, de nagyapám halála után újra elővettem Natália nővér üzeneteit. S ezek között az üzenetek, illetve kérések között, amelyek arra utalnak, hogy mely cselekvések hozhatják el a változást, nos, ezek között szerepel egy kápolna felépítése a Normafánál, a Szent Anna-réten. Mindszenty bíboros próbálta is felépíteni ezt, de a kommunizmus közbeszólt, így nem jöhetett létre. Mindszenty vizsgálta is a nővér látomásait, XII. Pius pápa is tudott róla, tehát komolyan vették őt abban a korban az egyházi vezetők. Azután jött a kommunizmus, s Mindszenty bíborost ugyanúgy elfelejtették, ahogyan Natália nővért elfelejtették. Kicsoda hát Natália nővér? Pozsony mellett született szlovák és német szülők gyermekeként, nem is olyan messze attól, ahonnan a mi családunk származik, azután idejött Magyarországra. És Magyarországról kapott üzeneteket Magyarország újjászületéséről és feltámadásáról egészen pontos útmutatásokkal: mit kell ahhoz megtenni, hogy ez megtörténhessen. Natália nővér arról is kapott üzeneteket, hogy Magyarország újjászületése és feltámadása, úgymond szellemi értelemben vett feltámadása az egész világra nagyon komoly hatással lesz majd. Hisz amikor nagy és erős volt Magyarország, akkor szent királyokat adtunk a világnak, s az ideérkező honfoglalók révén, ahogy Andrásfalvy Berci bácsi is mondja, a vallásra vonatkozó szavaink mind egytől egyig magyar szavak. Nagyon sok olyan szavunk van, amelyet átvettünk környező népektől, de a vallásra vonatkozó szavaink egytől egyig mind magyar, ősmagyar szavak. Azt is érdemes elmondani, hogy kereszteteket találnak a honfoglaló sírokban. Az is érdekes, hogy az Árpád-háziak mennyi szentet adnak utána a világnak, tehát ehhez méltó lelkiütemmel kellett ide megérkezniük. Ez a vonal, ez az őskeresztény vonal, amely akár összekapcsolható a betlehemi, napkeleti bölcsekkel, folytatódik a szentekben, s folytatódik akkor a pálosokban, később pedig nálunk, Mindszentyben. Ezt a folyamatot, mondjuk úgy őskeresztény, vagy akár még régebbi vonulatot, ezt a lelki, vallási és hitbeli vonulatot kellene folytatni. És ha belátjuk azt, hogy igen, itt nagyon sok embernek van ilyen erős hite, itt valóban élnek olyan emberek, akik egymaguk egy hadsereget elvezetnének, ahogy Zrínyi írta, akkor meg kellene azt is értenünk, hogy Jézus a vezérünk. Próbáljuk meg talán újra, ahogy legutoljára, Mindszentyék idejében ez a kapcsolat megvolt a nemzet, a történelmi egyház és az Isten között! Ennek felismerésével találkoztunk éppen a lovas zarándoklataink során.

Lovas zarándoklatok

– Az első lovas zarándoklatom, de mondjuk inkább úgy, hogy történelmi lovas utam Bence István barátom 2009-es útjának a befejező szakaszához kötődik. Hárman barátok Kazahsztánból lovagoltunk haza, s valahol a kazah–oros határon két csapatra váltunk, én Bence Pistinek a Radnai-hágótól segitettem Ószajláig, ahol van egy úgynevezett Attiladomb, s odáig tervezte ezt az útját. A második utat már Csiksomlyóba indítottuk Budapest mellől 2010-ben. 2012-ben pedig Kazahsztánba lovagoltunk ki Bence Pistivel és Béres Sanyi barátommal, aki szintén néprajzos, így hárman indultunk.

– A kazahok, illetve a kazah kultúra olyan hatást gyakorolt ránk, olyan csodát láttunk ott, amelyről úgy gondolom, hogy itt is meg kellene csinálni. Persze, hát nem a kazahokat másolni, hanem a saját múltunkat. De jó példa arra, hogy lehet a saját múltat követni. Fel akarnak nőni a régi nagyjaikhoz, s lám, máris nagyok. Nemcsak pénzben tudnak azok lenni, hanem meggyőződésem, hogy melléjük állt az Isten. Mert tisztelik azt, ami Istentől való, ezt kellene nekünk is megtalálnunk. A mi patrónánk, a mi védőszentünk talán a legerősebb a világon, ekképp Szűz Mária, Jézus édesanyja tudna nekünk segíteni. Az őseinknek is tudott. Nekünk abból kéne kijózanodnunk, miszerint azt gondoljuk, hogy ezek csak álmok, nos, ebből a materialista álomból kéne kijózanodnunk. Kazahsztánban erre nagyon komoly példákat láttam.

– Végig lóháton tudtunk menni, s ezt elsősorban a kazahoknak köszönhetjük, mert minden kis faluban kaptunk egy váltás lovat. Több mint hetven lovon ültünk fejenként. Szinte hihetetlen volt, hogy mint a régi követeket ezer éve, valahogy úgy adhattak minket faluról falura. Minden faluban elénk jöttek. Egy csapat néptáncos, énekes, a polgármester, politikusok, aggszakállók, mondhatjuk akár úgy is, hogy bölcs öregek, akik tiszteletnek örvendtek, s köszöntöttek minket. Utána lakomákra hívtak, koncertekre, sajtótájékoztatókra, múzeumba és sírlátogatásra vittek, mert ez utóbbi nagyon fontos náluk, ahogy Garay János írja: *Csak balga nép felejthet ős nagyságot, a bölcs eljár ősei sírhelyéhez, s gyűjt régi lángnál új szöveteiket.* Nem biztos, hogy pontosan idéztem, de ez a lényeg. És a kazahok ezt csinálják.

– Négy és fél hónapig tartott az utunk, ebből két és fél hónapot töltöttünk Kazahsztánban. Ahogy beléptünk, a határőr a zsinóros mellényemre mutatott, s azt kérdezte: magyar? De magyarul, s nem kazahul. Mondtam, hogy dá. Akkor: Attila? Így kérdezte, ők Edilánnak mondják, én pedig mondtam, dá. Mosolygott rám nagyon, tehát az, hogy mi testvérek vagyunk, előjött ilyen módon már a határörnél. A kazah kutatók úgy tartják, hogy náluk született Attila. De a kirgiz kutatók is úgy tartják, hogy náluk született Attila. Viszont abban megegyeznek, hogy Kazahsztánban halt meg, s hogy itt, a Kárpát-medencében volt birodalmának a központja. Nagy a tisztelete Attilának Kazahsztánban, s ahogy megérkeztünk, mintha egy óriási időutazásban lett volna részünk. Mintha ezer éveket mentünk volna vissza. Persze, jelen van ott a jövő is, amely fejlettebb, mint amit mi láttunk, s jelen van az a retró hangulat is, amely a szovjet hatás maradványa. Nagyon nagy érték, hogy van idejük egymásra az embereknek. Van idejük a szeretet kimutatására. És van idejük a művészetre. Náluk a népművészet előtérbe került, s tam-ta-tam, rengetegen tudnak énekelni. Tehát a művészetet, a szabaddá válásnak ezt a különleges formáját rengetegen tudják gyakorolni, például gyönyörű népdalokat énekelnek, s dombrán játszanak hozzá. Manapság az, amit a kultúrában kapunk, olyan fokon mérgezett, hogy csak töredékében tudja azt a bizonyos vigasztalást nyújtani. És úgy gondolom, hogy a vigasztalás kegyelmi állapotot hoz létre. Ennek a világnak létezik a saját rendje, amelybe csak vissza kéne találni, de nehéz visszatalálni. És születnek olyan emberek jelenleg is, akik felismerik, látják a visszautat. A nagyapám, úgy vélem, ilyen ember volt. Gyakran hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a lényeglátás. Amikor 2006 körül kint jártunk a csángó és a székely parasztok között néprajzi gyűjtésen, ott egyetlen

egy ember sem volt, aki ne látta volna át az itteni politikai helyzetet teljesen tisztán. Pedig nemigen nézhetek tévét. Mert az a józan paraszti ész a lényeglátást is jelenti. Erre is a nagyapám tanított. Festőként a formákra összpontosított, s a népi művészet ezeket leegyszerűsíti. Mint ahogy a barlangrajz is: a lényegét mondjuk egy bölénynek vagy egy lónak kihangsúlyozza, vagy túlhangsúlyozza. És így egyszerűsíti le. A népművészet ezért tud olyan szelíden szólni az emberhez, mert nem hiteti el azt, hogy ilyet nem tudna csinálni senki. Hanem azt érezteti, hogy lám, erre én is képes lennék.

Lovak és legendák

– Amikor dolgozom, népművészeti mintákat faragok, s ugyanolyan létállapotba kerülök, mint amikor lovagolni megyünk egy történelmi túrára régi ruhákban, viseletekben, s ilyenkor másképp nyílnak meg az emberek. Minden-minden valahogy ehhez a régi világhoz rendeződik. Érdekes ebben a szerepe a lónak is, de a hagyományörző viseletnek és az utunk céljának is szerepe van. Összejött régebben Bencze Pista és Pusztai Csaba barátommal egy hajóút Nándorfehérvártól, vagyis Belgrádtól egészen Tekiáig. Ülünk a hajón, s Pusztai Csaba, aki elég jó történelemből, azt mondja: *tudjátok, hogy ma van a nándorfehérvári diadal napja?* Aznap szálltunk fel a hajóra Nándorfehérváron. Megyünk tovább, s újra megszólal: *és tudjátok, hogy július 4-én kezdődött a csata?* Kétékedés ide, kételkedés oda, de valójában, bár nem tudtuk, mi a nándorfehérvári csata idején, az első napjától lovagoltunk, s azon a napján, amikor véget ért, akkor szálltunk fel Nándorfehérváron a hajóra. Sokszor érzem úgy, hogy van a mögött, ami történik, egy felsőbb rendezőelv is. A fafaragás is visszavezet ehhez a természetes, ősi renchez, amely jelen van a világon, s nyilvánvaló, hogy összekapcsolódik az égiekkel, a mi égi segítőinkkel. S a ló nagyon fontos ebben. Ez, persze, megint olyan téma, amely sok mitológiában szerepel. Az apokalipszis angyalai is lovon jelennek meg, de rengeteg vallásban játszik fontos szerepet a ló. Elgondolkodtató mindez, túl azon, hogy jelkép egy élőlény. Csodálatos tehát, amikor lovon ülök, s úgy gondolom sokszor, hogy minden honfitársamnak kellene legyen lehetősége a lovaglásra is amellet, hogy a néptáncra meg a művészetre is kellene jusson idő. Ahhoz, hogy az emberi lélek szabadabb lehessen, szükséges a lovaglás is. Nem véletlen a mondás: *a földi mennyország a ló hátán van.*

– A lovam egy akhal-teke kanca. Ez a belső-ázsiai népek telivér lova, valószínűleg ilyen lovaik is lehettek az ideérkező magyar törzseknek is. A honfoglalók sírjaiban talált leletek két részre oszlanak, egy kisebb és egy nagyobb lótipusra. A szegedi egyetemen végeztek egy genetikai kutatást, amely valószínűsíthetővé teszi, hogy ez a nagyobb fajta a mai akhal-teke. Lovakból írhattam a szakdolgozatomat, foglalkoztam hát ezzel a fajtavál, s a honfoglalók, az ideérkező magyarok lovának a hasonlóságával. Különleges, távlovass rekordok kötődnek ehhez a fajtához, valamint legendák és mítoszok. Mennyei lovakként emlegették, vért izzadó, mennyei lovakként a régi kínai krónikák is. Egészen különleges ősi ló ez, turányi néven szerepel sokszor a leírásokban, valószínű, hogy nemcsak Árpádék idejében, hanem jóval később is jelen lehetett a Kárpát-medencében ez a fajta. Fekete, csikós öltözetben vagyok, ez a magyar betyárfilmek során híresült el betyáröltözetként, ebben járunk ezekre a lovas utakra, lovas zarándoklatokra a barátaimmal. Azon túl, hogy hagyományörző viselet, igen kellemes lovaglást tesz lehetővé, ha ebben ülünk a lovon, nagyon szellős, a naptól véd, egyszóval jól kitalálták ezt annak idején.

„Ne ölj meg, Csabi!”

– Nagyon hamar vettem egy saját lovat, négyéves arab ló volt, amikor hozzám került, gondolkoztam rajta, hogy milyen nevet adjak neki. Még elég játékos volt, az arab ló hatéves koráig csikó állítólag, s próbálgattam neki komolyabb neveket, hogy Villám, Vihar, de ezeket félretettem, s a Csaba név szimpatikus lett, azt Csabinak is lehet becézni. Azután egyre

A Szent Anna-réten

átvétel

jobban beleszerettem, rájöttem, hogy mi az, amit nagyon jól tud csinálni, s azokat elkezdtem vele gyakorolni. Mire elérte a tizenkét éves kort, nagyon meg is nyugodott, s mondhatni, hogy bármilyen helyzetet jól elviselt. Lehetett az ágyúörgés egy hagyományörző bemutatón, vagy akár a füle mellett is elshíthették a puskát. Amikor átkeltünk a zúgó Maroson, úgy lépett bele a folyóba, mintha egy pocsolóba lépne, vagy zöld gyepra lépne rá az aszfaltról. Egyszer mégis balesetet szenvedtem vele. Csabinak lett egy betegsége, valamilyen agyvelőgyulladás, amely végtagjainak a bénulására vezetett, de én akkor ezt még nem tudtam, s valószínűnek tartom, hogy már az is annak az előzménye lehetett, hogy lépésben is elesett olykor. Hát, már az idősebb kora felé történt, hogy rajta ültem pont, s valahogy én sem figyeltem, mivel lépésben voltunk, semmi akció nem történt. Felállt velem, s benn maradt a kengyelben a lábam, pedig álltam, de hiába, elrántott, s akkor hanyatt dőltem, ő pedig megijedt ettől a helyzettől. Amúgy a ló menekülő állat, nem tudja azt, hogy én a kengyelbe hogyan ragadok bele, azt gondolhatja, hogy a gazdája bajban van, s ha arrébb szalad, akkor ez a baj megoldódik. De nem így történt ebben az esetben, jó néhány száz métert húzhatott, a patkók csattogtak a fejem mellett, volt, hogy próbáltam elérni a kantárt, de nem tudtam, egy arasznyi, ha hiányzott hozzá. Ha a kantárt megfogom, talán meg tudom állítani, de teljes sebességgel vágatott, s onnan alulról nézve azért más kicsit a világ. Kapaszkodtam a kengyelszíjba, hogy ne kerüljek a hátsó paták alá, s eltartott néhány percig, hogy ott voltam a halál szorításában. Akkor jéghideg, fagyos gondolatok fogalmazódtak meg bennem, felmerült az is, hogy be kéne még fejezmem a kazah útról írt naplóm, s ebben a helyzetben, mintha válasz érkezett volna a haláltól, amely valójában a kijózanodás volt: *nem kell*. Sok mindenre ugyanígy rájöttem menet közben, hogy nem kell. És kértem közben a lovamat kétségbeesve: *ne ölj meg, légy szíves, Csabi!* És nem ölt meg végül, bár hét bordám eltört, s ahogy kiszabadultam a kengyelből, rám lépett, s lefixált a talajra. Vágtában hét borda törése, valamint légmellel lett, nehezen kaptam a levegőt egy darabig. De végül is időben kórházba kerültem, kegyelmi időt kaptam. Meg tudtam írni a kazah naplót, s úgy éreztem, hogy ajándékba kaptam az életem hátralevő részét, amellyel akármit kezdek, hiszen ajándék.

Ünnep a Szent Anna-réten

– Készülünk a Szent Anna-réten egy ünnepségre, mert Natália nővér kérései között szerepel az is, hogy a május elsejét a világ győzelmes királynőjének a napjaként ünnepeljük meg. (*A film 2017 tavaszán, május elseje előtt készült, a szerkesztő.*) Sőt, ez a látomás úgy szól, hogy az emberiség valamikor ezt így fogja majd megünnepelni. És ez a kezdeményezés is Magyarországról indul el. Tudjuk, hogy május elseje manapság az ateisták ünnepe, s nincs mögötte se szakrális tartalom, se nemzeti tartalom. De lehet mögötte. Különben Szent József ünnepe is ez, s hát Jézus anyja, Mária az ő felesége volt. Tehát a világ győzelmes királynőjének a

napjaként azt hiszem, hogy elkezdhetjük ünnepelni. Erre készülünk most május elsején, s virágokat ültetnénk ott, ahol Mindszentyék elkezdtek az alapokat lerakni, amíg nem épülhet fel a kápolna.

– Azon a helyen állunk, ahol Mindszentyék idejében elkezdtek az alapokat lerakni. Látható is körülöttünk a régi alap nyoma, ahol, ha a kommunizmus nem akadályozza meg, felépült volna a kápolna. Natália nővér egyik látomásában Jézus azt mondja a nővérnek: *a menyiei Atya örök időktől fogva ezt a helyet szánta arra, hogy megtérésre hívja az emberiséget majd abban a korban, amely az a bizonyos, megjövendőlt ezeréves béke*. Sokan tettek azért, hogy ez a hely ne merüljön feledésbe. Míse minden szombaton van itt, remélhetőleg egyre többen fogunk eljönni úgy, hogy itt imádkozunk is. Tehát legyen itt folyamatos, imádságos jelenlét. Natália nővér látomásai szerint Magyarország felemelkedése összefügg ennek a kápolnának a megépülésével. Azt látnunk kell, hogy itt olyan embereknek nem sikerült a kápolna felépítése, mint *Serédi Jusztinián bencés tudós, esztergomi érsek*, vagy utóda, *Mindszenty József biboros-hercegprímás*. Nem az ő szándékaik hiánya miatt, hanem a világtörténelmi események miatt. S érdekes azt is megemlíteni, hogy olyan üzenetek is kapcsolódnak a kápolna felépüléséhez, hogy Magyarország elkerülhette volna a második világháborút, ha időben felépül ez a kápolna. Most pedig, néhány év óta, mióta egyre inkább rebesgetik a hírek egy világháborús veszély lehetőségét, vagy mindenképpen valami nemzetekre szóló tragédia bekövetkeztét az iszlám radikalizmus előretérése miatt, már egyre többen megtapasztalhatunk a bajokból. Azóta újra elkezdett egy csoport foglalkozni ennek a kápolnának a felépítésével.

– Elő lehet és elő is kell vennünk mindazt, ami minket, magyarokat azzá tett, ami voltunk, akik az őseink voltak. Ez nem azt jelenti, hogy most jurtákat fogunk építeni, s jelképesen értve most mindenki abban fog lakni. Nemezszer halloom azt a mondatot, hogy vissza akarjátok hozni a múltat. Nem. A múltból a hitet, a hozzáállást és a jellemet szeretnénk visszahozni. Meg lehet azt tanulni, hogyan álljunk hozzá ehhez az egész mostani világhoz. A kazahok mintája az élő példa arra, hogy igenis lehet csinálni. Hogy Magyarország azzá válhasson újra, amivé önfenntartása érdekében válnia kell.

(Összeállította: Sággy Ildikó) ♦♦

LEXIKON: *Chemez Árpád* (Nemeskajal, 1921 – Biatorbágy, 2017) festő, népi faragó, néprajzgyűjtő, rajztanár (*Chemez Farkas nagypapa, a szerkesztő*). Gyermekkorában élt Nemeskajalon, Pozsonyban és Galántán. A budai tanítóképzőt végezte el, négy idegen nyelven beszélt. A Magyar Hadsereg tagja lett, rádiós volt. Művészeti tanulmányait 1950-ben a Magyar Képzőművészeti Főiskolán kezdte festőszakon. Elsőéves hallgatóként Barcsay Jenő tanáregédjének választották. A főiskolára együtt járt többek között Kondor Bélával és Hincz Gyulával. Tanulmányait politikai okok miatt nem fejezhette be (elmondása szerint marxista filozófia tanárával több ízben is konfliktusba keveredett). Ezt követően Barcsay többször látogatta Kodály köröndi lakásán, barátságba kerültek. 1952 és 1956 között a Pécsi Tanárképző Főiskolát végezte el, s ekkor a festőművészi diplomát is megkapta. Sokat költöztek családjával. 1956-ban Sátorhelyen a forradalmi tanács elnökének választották, emiatt elvesztette állását, s rendőri felügyelet alá helyezték. 1956 óta kiállító művész. Részt vett a keszthelyi és a szentendrei művésztelep munkájában. Inspirációjában, motívumkincsében, leegyszerűsített formavilágában vállaltan népi indíttatású. Konstruktív szerkezetű képeire nagy hatással volt Barcsay Jenő munkássága. Ő maga népi konstruktívizmusnak nevezte festményeit. Élete derekán, amikor a legjobb képeit festette, úgy érezte, olyan tűz égeti, amely felemészti, s egy évtizednél nem élne tovább. Eldöntötte, hogy befejezi a festészetet, s családjára több időt fordít. Belefogott a népi faragásba. Fa-, csont- és szarufaragásokat készített, s faragásaival népművészeti kiállításokon sikereket ért el. 1960-tól Biatorbágyon élt. A 60-as évektől gyűjtőmunkába is kezdett. Néprajzi gyűjteményén kívül ásványokat és régiségeket gyűjtött, ezen belül középkori és népvándorlás kori használati eszközöket, tárgyakat. Gross Arnolddal ásványbörzén ismerkedett meg, majd barátság szövődött köztük. Első, egyéni bemutatkozására csak 1972-ben került sor, majd a Pest megyei csoportos tárlatok állandó részvevője lett.

„Begyűtt Jézus a házámba”

Erdélyi Zsuzsanna Néprajzi Gyűjteménye Esztergomban

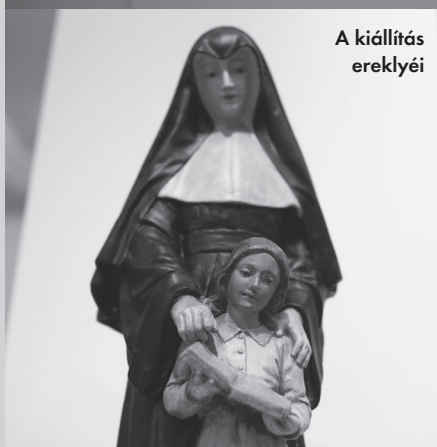

Erdélyi Zsuzsanna

Állandó kiállítás nyílt Erdélyi Zsuzsanna népi vallásos gyűjteményéből Esztergomban, a *Keresztény Múzeumban*. A *Begyűtt Jézus a házámba* című tárlat korábban a Pesti Vigadóban mutatkozott be a Magyar Művészeti Akadémia rendezésében. A záróünnepségen jelentették be, hogy a kiállítás létrehozójáról, a két éve elhunyt Erdélyi Zsuzsannáról nevezik el a Keresztény Múzeum népi vallásosság gyűjteményét, amely dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergombudapesti érsek támogatásával most állandó kiállítóhelyet kapott a *Szent Adalbert Központ* épületében.

Erdélyi Zsuzsanna művészeti író, néprajztudós és Bálint Sándor néprajzkutató javaslatára Lékai László bíboros, esztergomi érsek 1980-ban hirdetett országos gyűjtést, hogy közadakozásból létrehozza a népi vallásosság tárgyainak gyűjteményét. Erre a felhívásra több ezer felajánlás érkezett, de harmincöt évnek kellett elteltie, míg az összegyűlt anyagból az első, áttekintő bemutatásra sor kerülhetett. Erdélyi Zsuzsanna a szakrális szövegfoklórrel és a népköltészet szimbolikájával foglalkozott néprajzkutatóként. 1968-ban hallott először archaikus, népi imádságot egy nagyberényi asszonytól. Ettől fogva haláláig ezt a középkori eredetű szöveghagyományt, a népi Mária-költészetet, a szóbeliség és az írásbeliség kapcsolatát meg a népi vallásosságot kutatta. Több tízezer szöveget gyűjtött.

A kiállítás ereklyéi

A tárlattal új korszak kezdődött, ez a gyűjtés ugyanis létezésük utolsó pillanataiban mentette meg a keresztény hétköznapi élet tárgyi emlékeit. Az Esztergomba éveken át érkező több ezer felajánlott tárgy szemlélteti, hogy a nyolcvanas évek katolikus falusi és városi társadalmának tagjai mit gondolnak saját és ősük vallásosságáról.

A mintegy ezer tárgyat bemutató kiállítás tematikus sarkai a betlehemállítás szokását, a lourdes-i Szűzanya kultuszát és a régi lakások jellegzetes, szent sarkának kialakítását idézik fel. A tárlat ősünk mindennapi hitéletébe

nyújt betekintést a Keresztény Múzeum népi vallásosság gyűjteményének tárgyai segítségével. A megnyitón *Kontsek Ildikó* művészettörténész, a Keresztény Múzeum igazgatója az anyagot bemutatva elmondta, hogy a mintegy ezer tárgyat felvonultató kiállításon szobrok, imakönyvek, szentképek, rózsafüzérek, apácamunkák, textíliák és szenteltvíztartók láthatók. *Soós Sándor*, a gyűjteményt gondozó néprajzkutató, muzeológus a gyűjtemény tárgyait sorra véve elmondta, hogy az összeállítás nemcsak a népi vallásos élet emlékeit reprezentálja, hanem ennél tágabb „lelki-tárgyi világot őriz”, a teljes magyarországi vallásos élet egyedülálló gyűjteménye. A tárlaton a népi vallásosság tárgyai mellett multimédiás állomásokon hangfelvételek, képek és szövegek mutatják be Erdélyi Zsuzsanna életét és munkásságát. Virtuálisan lapozható egy zarándokvezető emlékkönyve, hallható a búcsúok éneke és néhány archaikus imádság is.

A Keresztény Múzeum *Erdélyi Zsuzsanna Néprajzi Gyűjteményének* állandó kiállítása 2017. május 26-án nyílt meg a nagyközönség előtt, s azóta díjmentesen látogatható minden pénteken, szombaton és vasárnap 9–16 óra között. ♣

(A szerző Erdélyi Zsuzsanna
Néprajzi Gyűjteménye egy ponyvájának
szimbolikájáról című előadásából.)

A rendkívül gazdag anyag módszeres feldolgozása során a több száz ponyvanyomtatvány között találtam rá egy kiadványra, amelyben az első vers a *Názáreti Jézuska kis rózsakeresztjének éneke* címet viseli. Előadásomban e szöveg gazdag tartalmú, sokágú örökségét szintetizáló szimbólumának, a kis Jézus rózsakeresztjének forrásvidékét vázolom fel.

A ponyva Nagykanizsán, az egykori Mariánus Ferences Provincia Nyomdájában 1862-ben jelent meg, szerzője M. T. monogrammal van jelölve. Három verset tartalmaz, amelyek a vallásos népköltészet három műfaját reprezentálják. Az általam vizsgálandó első szöveg ismert dallamra énekelhető vallásos ének, a második a megváltó Krisztust dicsérő, anafóris jellegű imádság, a harmadik pedig a fájdalmas szűzhöz szóló áldást kérő fohász. Az érdelemgazdag három textus a ponyvairodalomban gyakran megjelenő szent történetet tematizálja, s egymásutániségében sajátos szemlélettel értelmezi is, azaz a keresztalálra gyermekkorától örömmel készülő Jézust megváltó haláláért dicséret és hála illeti, akárcsak édesanyját, Máriát is, aki éppen az együtt szenvedés miatt lehet a legfőbb közbenjárónk, bajainkban társunk. A vallásos ponyvákra jellemző az a törekvés, hogy a tartalmakat megérthetővé, de mindenekelett átélhetővé tegyék. Így segítik a szenvedő és megváltó Krisztussal és édesanyjával való lélekazonosulást, így kapcsolják össze az evangéliumit és a személyest, s emelik az emberi életet krisztusi fénybe, egy másik dimenzióba, hogy segítsenek a nehézségek Krisztusért való derűs elviselését. Ezt szolgálják mindhárom szöveg nyelvi és stilisztikai megoldásai és eszközei, a magyar lelkiségnek annyira megfelelő képgazdag megfogalmazásai. Az első soronként hét szótagos, négy-három ütemelosztású, magyaros verselésű ének így hangzik:

*A názáreti Jézuska kis rózsakeresztjének éneke (Nóta tizennégy esztendő korában):
Jézus gyermekkorában, / Názáret városában,
/ faragcsált Szent Józseffel, / kedves nevelőjével. // Örvend lelke Józsefnek, / az isteni gyermeknek, / álmélkodván így szóla: / szerelmes kis Jézuska. // Mennyből örömmel nézték, / kis Jézust körbevették, / két rózsaszárnyú angyal / mosolygott, mint a hajnal. // Egy lombos pálmájának / tövében egy kis háznak / kebléből szűzanyának / szent gondolatok szállnak. // Elkészült a szent munka, / a kis rózsafa keresztfa, / Jézus, mint a méhecske, / szűz anyjához szállt vele. // Piros arcán mosolya, / a megváltás angyala, / nagy örömmel mutatta: / nézd, szűzanyám, keresztfa. // Mondja a Szűz Mária: / Lelkem szép menny-*

SOÓS SÁNDOR

„Ne feledd Jézusnak rózsakeresztfáját!”

országa, / mit jelent e keresztfa? / s a kis Jézust megsókolta. // Jézus anyját öleli, / édes csókkal illeti. / Kedves Anyám, megmondjam, / ez az én halálágyam. // Ezt hallván a Szűzanya, / megdőbbsen fájdalomában, / Jézust keblére zárta, / könnyeivel áztatta. // Az ég két boltozatján / feltetszett egy szívárvány. / Mosolygási valának / a mennyei Atyának.

A kereszténység Erdélyi Zsuzsa szavaival szólva szintetikus vallás. Számos elemet vett át és olvasztott magába megelőző korok hit- és hiedelemanyagából. Ősi napkultuszok jelképeit, egyes keleti vallások dualisztikus képzetait, az ószövetségi zsidóság ösközösségi, potemisztikus emlékeit, a hellenisztikus misztériumvallások meghaló és feltámadó istenségeinek kultuszát. Messze időkbé nyúló motívumok visszatérő elemeként ágyazódtak be a keresztény jelkép- és motívumrendszerbe, s annak révén az egyes népek költészetébe. Szervesültek a néplélek jellemzőit, világlátást és viláértelmezést valló sajátos motívumkinccsével, jelrendszerével. A kép, a szimbólum, a metafora a vallásnak és a költészetnek is egyetlen lehetséges, a végső titkot megközelíteni tudó beszédmódja. Bennük idők és kultúrák szellemi spirituális tudása összegződik különös hajszáleresség révén. Olyan mély rétegek épülnek egymásra, amelyek egykor a közösség kollektív tudását sűrítették, de manapság sokszor megfejtésre várnak.

Ilyen gazdag tartalmú, mély gyökerű szimbólum versünkben a *rózsafakereszt*. Miért éppen rózsafakeresztet farag a gyermek Jézus? A szimbólum elemeinek (rózsa, fa, kereszt) művelődési és kultúrtörténeti jelenségeit szereteágazó szakirodalom- és tudományterület tárja fel. Ám a vallásos népköltészet szimbólumképzésénél számolni kell azzal a lelkiségi hatással, kegyességi háttérrel is, amely szá-

mos csatornán, a vízjel finomságával ivódik bele a hívő nép lelkébe, alakítja a tudat- és képzettartalmait, s lenyomatként egy-egy képben, szimbólumban vallja meg magát, hozza felszínre a lélekben megfogant tudást. Ilyen eleven hatású volt a ferences lelkiség, amely hitbéli élményt és verbális eszköztárat, kifejezésformát alakított ki a XIII. századtól hazánkban is. Assisi Szent Ferenc intuitív meglátásait, amelyeket végrendeletében szinte új kinyilatkoztatásoknak mond, a nagy, ferences teológusok emelték később teológiai rangra. E sajátos, ferenci világlátásnak a kiindulópontja a megtestesülés, amelynek minden alárendeltetett. E gondolat szerint Isten tervében előbb van karácsony, mint teremtés, vagyis a megtestesülés a teremtésnek a célja és értelme. Isten a bűnbeeséstől függetlenül is elküldte volna Fiát, hogy benne mutassa meg arcát. Ezért neki egy csodálatos világot teremtett, amelyben, ahogy Ferenc *A Nap himnuszában* is, semminek sem volt romboló jellege, a bűnbeesés előtt még a rózsának sem volt tövise. Szent Fiához méltó asszonyt teremtett, a bűn nélkül fogantatott édesanyját, a tövis nélküli legszebb rózsát, Szent Ferenc szavaival, aki testvérükké szülte a fölséges urat, s földi édesanyaként szerető családban nevelte. A názáreti család minden család mintája lett. Fiával együtt szenvedett, s fia fájdalmát maga is elsírta. Tehát e két sarokpont, a Humanitas Christi, a földreszállás eszmevilága és a passziomisztika, a ferences rend legsajátosabb gazdagsága lett. E két gondolat hozta közel a hívő néphez az Isten létére emberként élő Krisztust, s tudta bevonni az egyéni keresztutat égi fényvel, érdem- és kegyelemszerző erővel. E két gondolat nagy sikerű munkákban, hódolórend és szónokok révén jutott el és hatott a népi vallásosságra és költészetre. Meg

kell említeni a kapucinus Martin von Cochem *Das grosse Leben Christi* 1677-ben megjelent művét, amelynek cseh nyelvű változatát ültette magyarrá a nagyszombati klarissza apáca, Újfalusi Judit *Makula nélkül való tükör* című írásában. Kopcsányi Márton 1631-es műve *A boldogságos Szűz Mária élete* és a háromszáz évvel ezelőtt született Terék József kétkötetes, hatalmas munkája, *A boldogságos Szűz Mária tizenkét csillagú koronája*.

A franciskánus lelkiségnek e művekben is megjelenő hatását viseli magán a ferences nyomdában megjelent verstünk téma- és kifejezésvilága. A szent családban élő, az ácsmesterséget apjától tanuló gyermek Jézus maga faragta rózsakeresztfája szenvedését elővételezi ebben a ferences kontextusban. Bálint Sándor említi a gyermek Jézus néhány sajátos, ritka ábrázolását, amelyben a megtestesülés és a keresztalál dogmatikai összefüggéseit tárták fel. Már az Arany-legendában, a

Három királyokat vezérlő csillagban a kis Jézus kereszttel, fején töviskoronával tűnik fel. Szent Brigitta látomása szerint Mária varr, mellette a kis Jézus olvasgat, hátul pedig két angyal hozza a kinszenvedés eszközeit. E látomást ekképpen idézi a *Makula nélkül való tükör*: miként a kis Jézus jászolban feküdt, s az angyalok eljöttek és a keresztjét hozták, ő kezecskéit kinyújtotta, s örömmel megölelve mondotta, *örömet fogadlak téged, ó szent kereszt, akit az én Atyám küldött nékem*. A barokk kori ábrázolásokon az alvó Jézuska mellett megjelenik a halálfej és az Evangéliumban ismert kízóeszközök, vagy ismert a keresztény alvó kisdéd és a keresztjét vállán hordozó gyermek Jézus ábrázolása is.

A rózsza gazdag tartalmú szimbólum a ferences misztikában is. A tövis nélküli rózsza a bűntelenség jelképe. Egy legenda szerint a kísértéstől szenvedő Ferenc egy rózsabokorba vetette magát, amelytől a Szent érintése nyomán lehulltak a tövissek. Ilyen rózsák teremnek ma is az assisi Angyalos Boldogasszony kolostor kertjében. A ferences Boneventura Máriát nevezi tövis nélküli rózsának, a bűn nélkül, szeplőtelenül fogantatott legszebb virágnak, amelyből élet fakadt, a rózsabimbó, vagyis Krisztus, aki a virágnak virága. Érthető, hogy a rózsza így élet- és életfaszimbólum is.

A középkori gondolkodás végleg összekapcsolta az élet fáját Krisztus kereszttel, hiszen az emberiség Krisztus keresztalálával kapta meg az örökéletet. Krisztus életfája így a leghatalmasabb jelkép. Egyszer az élet, s egyszer, mint a halál fája. Egyszerre jelkép és valóság, amelyet Boneventura teológiai tömörséggel így nevezett: *Lignum vitae, Arbor vitae, vagyis élő fa és kivágott fa, holt fa, az élet fája*. Ikonkereszt és növényi mintákkal övezett életfa, amelynek Krisztusa Ferenchez szólt, s feladatot bízott rá: *Menj és állítsd helyre házamat, mert mint látod, roskadozik!* Külön érdekesség, hogy a kereszténység életfakeresztjén általában szőlő, de néha rózsza is terem. A rózsza hívő magyar népünk számára is kedves virág, különféle jelentéseket tulajdonítottak a színeknek, szirmai számának. A rózsza szimbolikáját erősítette sok, népszerű imádságos könyv is, a kedvelt, sok kiadást megélt *Ferences jóillatú rózsáskert, vagy rózsabimbó*, illetve maga a rózsafüzér imádsága is. Érdekes, ahogy a rózsza szimbólumának és Mária alakjának összekapcsolása magyarázza, hogy a rózsafüzér-imádságban az *Üdvözlégyek* megszámlálására használt lánc eredetileg összepréselt rózsaszirmokból készült. A rózsakereszt ferences vallásokat is összesűrítő szimbóluma a népi vallásos költészetben nemegyszer megjelenik. Varga Lajos, a neves szent ember verses szentírásában külön fejezetet szánt a rózsakeresztnek. Szimbolikáját tovább értelmezi, s eredetlegendát is kapcsolt hozzá a tuskés rózsáról, a csipkebokról. A mű számos pontján kimutatható,

hogy az egykori, karmelita szerzetes hatalmas munkájára kétségtelenül nagy hatással volt a ferences vallásosság is. A verses Szentírás huszonegyedik éneke szól a rózsafakeresztéről. Idézem:

Egykor, egy szép napon, kis Názáretben, / a szent Szűzanyának virágos kertjében / két rózsabokor volt. Az egyik hófehér, / a másik, mint a hajnal, mint a kiömlő vér. / Már kora tavasszal illatozva virult, / a két rózsabokor egymásra ráborult. / Oly örömet lelte ebben Szűz Mária, / mivel ez volt neki kedvenc szép virága. / Egyik reggel kinyílt a kiskert ajtaja, / s azon, mint a kelő nap aranyos sugára, / a megváltó gyermek Jézus hófehér köntösben / belépett, kis fűrészt tartva kezében. / Nagy hirtelenséggel a bokornál termett, / s azokról egy-egy kis ágacskát lemetszett. / Kis kezeivel az üdvözítő gyermek / csinált azokból egy picinyke keresztet. / Aztán letépett két kis rózsaszálát, / egy hófehéret és egy vérpirosat. / Mindkettőnek lombját mellé illesztette, / s azzal a keresztet felékesítette. / Azzal a szobába gyorsan besietett, / Édesanyjának átnyújtá a kicsiny keresztet / és így szólt: Jó anyám, nézd mit csináltam, / Jel ez, egykor az én halálos ágyam. / Nézd itt e két rózsát, ez példáz téged. / Lombja és bimbója jelképez engemet. / Olyan vagy, mint fehér, ártatlan rózsaszál, / amelyre az égből tiszta gyöngyharmat száll. / De ha a kereszten leszek én áldozat, / midőn majd rád ömlik rólam a vérpatak, / olyan leszel, mint a hajnal piros rózsza, / rád borul majd a bánat tengernyi hulláma. / Egykor mindkettőnknek ily gyászos sorsa lesz, / de kedves Szűzanyám, ó, kérlek, ne könnyezz. / Nézd e kis keresztet és vedd kezedbe, / ott az erdőszélen szúrd azt a földbe. / Ez ott gyökeret hajt, ha él másik tavaszt, / rajta zöld lombokat és virágot fakaszt. / Illatos és halvány lesz a virág rajta, / ágai sok sebző tövissel takarva, / mely emlékeztet az emberi életre, / mely kevés rózsával és tövissel telve. / Mária követi fia akarát / és földbe plántálja a kicsiny keresztjét. / Ez idő múltával zöld lombot fakasztott, / és rajta illatos, halvány virág nyílt. / Fáján sűrű, hegyes tövissek teremtettek, / amely példázza az emberi életet. / Lehet ily fát látni hegyeken, erdőkön, / találkozatsz vele réteken és mezőkön, / ismered nagyon jól, csipkefa a neve, / és ezen fácskának ez volt eredete. / Barátom, ha meglátsz ily csipkefát, / ne feledd Jézusnak rózsakeresztfáját.

S ehhez csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy teljesen véletlen egybeesés, de ma (az előadás elhangzása napján) a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe van. Köszönöm.

(Elhangzott az „és legyenek jelek” című, *Népművészetünk jelképei és jelképrendszerei* MMA- konferencia előadásaként 2016. szeptember 14-én a Pesti Vigadóban.)

LEXIKON: Erdélyi Zsuzsanna

(Dobozó Elemérné, Komárom, 1921 – Budapest, 2015) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas, magyar néprajztudós, folklorista. A Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti, Néprajzi Tagozatának tagja (2002). Nagyjapja Erdélyi János (1814–1868) író, irodalomtörténész, filozófus. 1931 és 1942 között a Fővárosi Zeneiskola zongoraszakán tanult, majd a budapesti egyetem magyar–olasz–filozófia szakjain folytatott tanulmányokat. 1943-ban beiratkozott a Római Egyetemre. 1944 és 1948 között a Külügyminisztérium sajtóosztályán volt diplomata, de politikai okokból elbocsátották. 1953 és 1963 között a Művelődéstudományi Minisztérium népzenei kutatócsoportjában, 1964 és 1971 között a Néprajzi Múzeum népzenei osztályán dolgozott. 1971 és 1987 között a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának lett munkatársa. 1987-ben nyugdíjba vonult, emellett 1987 és 1990 között a Filozófiai Intézet tudományos munkatársaként működött. 2001-től a Szent István Akadémia, 2002-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Kilencvennégy éves korában érte a halál. Római katolikus vallású volt, szakrális szövegfolkloristával, a népköltészet szimbolikájával foglalkozott (*Ethnographia*, 1961). 1968-ban hallott először archaikus, népi imádságot a nagyberényi Babos Jánosné Ruzics Rozáliától, azóta ezt a középkori eredetű szöveg hagyományt, a népi Mária-költészetet, a szóbeliség és az írásbeliség kapcsolatát és a népi vallásosságot kutatta. Több tízezer szöveget gyűjtött. 1980-ban Esztergomban létrehozta a népi vallásosság gyűjteményét. Legfontosabb díjai: Népművészeti Európa-díj (1983); Stephanus-díj (1993); Bethlen Gábor-díj (1996); Giuseppe Pitre–Salomone Marino-díj (1996); Magyar Örökség díj (1998); A Magyar Művészeti Akadémia aranyéme (2001); Kossuth-díj (2001); Prima díj (2005); Hazám-díj (2009); A Magyar Erdemrend középkeresztje a csillaggal (2013); A Nemzet Művésze (2014).